

УДК 371.033(075.8)

Вельчева Л. Г., Гнатів О. В.

З ДОСВІДУ ВПРОВАДЖЕННЯ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС НАВЧАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ СТЕЖКИ «ДИВОСВІТ НАВКОЛО НАС»*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького*

У статті узагальнено досвід створення, наведена характеристика і структура навчальної екологічної стежки «Дивосвіт навколо нас», розглянуто дидактичні можливості екологічної стежки, розкрито її роль у професійній підготовці студентів та проаналізовано можливості її використання.

Ключові слова: екологічна освіта, професійна підготовка студентів, навчальна екологічна стежка.

В статье обобщен опыт создания, приведена характеристика и структура учебной экологической тропы "Дивосвіт навколо нас", рассмотрены дидактические возможности экологической тропы, раскрыта роль в профессиональной подготовке студентов и проанализированы возможности ее использования.

Ключевые слова: экологическое образование, профессиональная подготовка студентов, учебная экологическая тропа.

Velcheva L.G., Gnativ O.V.

IMPLEMENTATION OF ECOLOGICAL PATH «AROUND MIRACLE WORLD» INTO THE EDUCATIONAL PROCESS*Bogdan Chmelnytskyi Melitopol State Pedagogical University*

Experience of creation is generalized in the article, description and structure of educational ecological path of "Miracle-peace is around us", didactic possibilities of ecological path are considered, a role is exposed in professional preparation of students and possibilities of its use are analysed.

Keywords: ecological education, professional preparation of students, educational ecological path.

Тривалий час людство, зачароване успіхами науки, було «приспане» так званим науково обґрунтованим управлінням природними комплексами, але раптом виявилось, що ми недостатньо знаємо механізми функціонування біосфери, щоб розумно управляти ними. Склалось становище, коли маючи потужні засоби впливу на природу, ми ще не можемо уявити всі наслідки застосування цих засобів, не завжди бачимо ту ланцюгову реакцію, яка викликається нашим втручанням в природні процеси. І все це дає підстави говорити про низький рівень екологічної грамотності всього людства.

Перебудови, що тривають у суспільстві, пов'язані з внутрішньою революцією особистості, з переоцінкою людських цінностей і орієнтацій, переглядом усталених норм і пошуком нових цінностей. Ми сьогодні, на жаль, уже із запізненням, маємо дбати про новий, екологічний тип світогляду, що пануватиме у новому тисячолітті, думати про механізм його формування. Ось чому тема екологічної освіти є дуже актуальною в наші дні. Відповідно до "Концепції екологічної освіти в Україні" (Концепція екологічної освіти в Україні, 2002) екологічна освіта як цілісне культурологічне явище повинна спрямовуватися на формування екологічної

культури як складової системи національного та суспільного виховання всього населення України.

Екологічні стежки – є одним з найбільш ефективних засобів повноцінного спілкування з природою, оскільки мають оздоровче, рекреаційне, просвітне та навчально-виховне значення. Крім того, екологічні стежки можуть дати значно більше, а саме: спілкування з природою стимулює спостережливість, зацікавленість, формування активної життєвої позиції в природоохоронній роботі (Бойко М.Ф., 2000).

Метою даної статті є розгляд можливостей використання навчальної екологічної стежки як однієї із форм екологічної освіти.

Для досягнення поставленої мети ставляться наступні задачі: розглянути дидактичні можливості екологічної стежки, розкрити її роль у професійній підготовці студентів.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

В зв'язку з тим, що організація діяльності учнів серед природи є найважливішою педагогічною умовою формування екологічної культури, тому довгий час відбувався пошук нових форм організації навчально-виховного процесу, шляхів педагогічно організованої взаємодії школярів та студентів з природою. Розробкою теоретичних і практичних питань методики екологічної освіти займалися А.М. Захлебний, І.Т. Суравегіна, В.В. Вербицький, М.Ф. Бойко, В.Е. Борейко. Педагогічна практика показала, що ефективною формою екологічної освіти є створення та використання навчальних екологічних стежок. Наявність навчальних екологічних стежок забезпечує умови для виконання системи завдань, які організують та направляють діяльність учнів та студентів в природному оточенні. Завдання ці виконуються під час комплексних екологічних екскурсій, польових практикумів, які виступають новими міжпредметними формами організації навчально-виховного процесу (Вербицький В.В., 2002).

Під час занять на навчальній екологічній стежці поглиблюються та конкретизуються теоретичні знання учнів про морфологічні, біологічні та екологічні характеристики рослин і тварин, здійснюється осмислення існуючих взаємозв'язків між організмами, розуміння сутності ставлення суспільства та особистості до природи, школярі вчаться брати участь у дослідженні, охороні та збагаченні природи. Всі види діяльності на стежці прищеплюють любов до природи, рідного краю, виховують культуру індивідуальної поведінки в природі, формують практичні вміння і навички природоохоронної діяльності, тобто формують екологічну культуру відвідувачів (Борейко В.Е., 2002). В зв'язку з цим, ми вважаємо доцільною і актуальною професійну підготовку студентів до організації різнопланової діяльності школярів на навчально-екологічній стежці.

З метою підготовки майбутніх вчителів до формування екологічної культури школярів та підвищення рівня їх екологічної грамотності, у Мелітопольському державному педагогічному університеті ім. Богдана Хмельницького в 2004 році була створена навчальна екологічна стежка «Дивосвіт навколо нас». Її головним призначенням є удосконалення професійної підготовки студентів до формування екологічної культури школярів під час викладання біології та екології у загальноосвітніх навчальних закладах. Навчально-екологічна стежка – спеціально обладнана з освітньою метою природна територія, на якій створюються умови для реалізації системи завдань, що організують і спрямовують діяльність учнів у

природному оточенні (Захлебний А.Н., 1986). Завдання виконуються під час екскурсій, позаурочної та позакласної роботи, а також польового практикуму.

Навчальна екологічна стежка «Дивосвіт навколо нас» створена з метою удосконалення професійної підготовки студентів до формування екологічної грамотності і культури у школярів різного віку. Екологічна стежка розрахована на три категорії відвідувачів: педагогів і вихователів, студентів університетів і педагогічних ВЗН; дітей старших груп дошкільних установ; учнів загальноосвітніх шкіл; інших категорій населення. Екологічна стежка розташована на території агробіологічного комплексу Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, де групою вчених заповідника «Асканія-Нова» було закладено арбаретум. Довжина стежки – 2 км, час проходження – 1,5 год. [6]. Режим використання навчальної екологічної стежки передбачає проведення навчальних екскурсій, навчальних занять, науково-дослідницької роботи, методичних семінарів.

З метою формування екологічної культури на екологічній стежці встановлені норми поведінки у природі, дотримання яких є обов'язковим. Зокрема, на екологічній стежці заборонено: проїзд автотранспорту, палити багаття, зривати рослини, галасувати, торкатися гнізд і кладки птахів, збирати лікарські рослини, збирати гриби, руйнувати грибниці. Геоботанічна характеристика навчальної екологічної стежки «Дивосвіт навколо нас». Клімат – помірно-континентальний, середньорічна кількість опадів – 350 мм, максимальна температура – 38-40 °С, мінімальна – 28 °С, переважають вітри східного і південно-східного напрямку, середня глибина промерзання ґрунту – 56 см, зими переважають безсніжні і малосніжні. Структура стежки включає сім станцій: «Дендропарк», «Рідкісні і зникаючі рослини», «Агрофітоценоз», «Лугова рослинність», «Квітково-декоративні рослини», «Без верби і калини нема України», «Антропогенний вплив на біогеоценози».

Головним стрижнем у формуванні в учнів відповідального ставлення до природи є їх дослідницька та практична діяльність з вивчення природи рідного краю, способів природокористування в даному регіоні, догляду за природним середовищем. На сьогодні з'явилося багато нових, досить ефективних форм організації практичної діяльності учнів з охорони та перетворення довкілля. Серед них екологічні експедиції, тематичні екскурсії, екологічні табори, екологічні пости, екологічний моніторинг тощо. Визначною формою позакласної роботи екологічного спрямування є навчальні практики. Для проведення такої роботи доцільно використовувати як матеріальну базу навчальну екологічну стежку, навчально-виховна ефективність якої значно вища порівняно з типовою навчально-дослідною ділянкою загальноосвітнього навчального закладу. В зв'язку з цим, надзвичайно важливою ми вважаємо підготовку студентів до організації різнопланової діяльності школярів безпосередньо у природному середовищі.

На станціях екологічної стежки «Дендропарк», «Рідкісні і зникаючі рослини», «Агрофітоценоз», «Лугова рослинність», «Квітково-декоративні рослини», «Без верби і калини нема України» доцільно вивчати флору і фауну свого регіону, морфологію й екологію окремих видів, засвоювати методику визначення рослин і тварин, місцеві екологічні традиції. Ці станції екологічної стежки більш пристосовані для використання такої супровідної форми навчання біології як екскурсії у природу.

Станцію «Антропогенний вплив на біогеоценози» доцільно використовувати у допоміжних формах організації навчання – предметних гуртках, навчальних лабораторіях, шкільних наукових об'єднаннях. Використання станції «Антропогенний

вплив на біогеоценози» має на меті вивчення стану ґрунтового і рослинного покриву та причин, що призвели до негативних змін (природні небезпечні явища, рекреаційний тиск, антропогенне забруднення тощо) і потребує створення методичного забезпечення, а саме дидактичних пакетів дослідницьких завдань. Специфікою станції «Антропогенний вплив на біогеоценози» є відсутність стаціонарного розміщення. В залежності від дидактичної мети дослідницькі завдання виконуються на інших станціях екологічної стежки агробіологічного комплексу МДПУ імені Богдана Хмельницького.

Виконання дослідницьких задач найкраще сприяє поглибленню та розширенню екологічних знань учнів, формуванню навичок застосування теоретичних знань в практичній діяльності, екологічної культури. З метою формування у студентів навичок організації системної дослідницької роботи у школі нами розроблено дидактичний пакет дослідницьких завдань для виконання на станціях екологічної стежки. Дидактичний пакет дослідницьких завдань зокрема включає методичні розробки різноманітних дослідів з метою оцінювання антропогенного впливу на ґрунт, на стан атмосферного повітря методом фітоіндикації, на стан природної води агробіологічного комплексу Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. За роки функціонування і використання у навчально-виховному процесі навчально-екологічної стежки «Дивосвіт навколо нас» за участю студентів створена методична скарбничка екскурсій різного характеру, які розраховані на учнівську аудиторію різного віку.

Для ефективної підготовки студентів до організації діяльності учнів на навчально-екологічній стежці до навчального плану підготовки фахівців МДПУ імені Б. Хмельницького введено навчальні дисципліни вільного вибору вищого навчального закладу «Методика створення екологічних стежок» та «Методика викладання екології». В процесі вивчення навчальної дисципліни «Методика створення екологічних стежок» студенти оволодівають системою професійних знань, необхідних для здійснення екологічної освіти; опановують навичками проектування та організації навчальних екологічних стежок та здійснення природоохоронної роботи; розвивають особисті організаційні, комунікативні та творчі компетенції як основу професійного самовдосконалення.

Практичним результатом створення та функціонування навчальної екологічної стежки «Дивосвіт навколо нас» стало:

- написання на базі навчальної екологічної стежки і успішний захист студентами дипломних робіт різного освітньо-кваліфікаційного рівня;
- публікації в фахових виданнях, матеріалах конференцій різного рівня статей студентів і викладачів, присвячених навчальній екологічній стежці «Дивосвіт навколо нас» та організації різнопланової роботи учнів на ній;
- участь студентів і викладачів з доповідями на Всеукраїнських та міжнародних конференціях з даного питання;
- видання у 2008 р. під грифом Міністерства освіти та науки України навчального посібника «Формування екологічної культури школярів» (Укладачі: В.Д. Мелаш, Л.Г. Вельчева, В.В. Молодиченко);
- проведення Всеукраїнського науково-практичного семінару «Використання АБК у системі професійної підготовки студентів ВНЗ» та Всеукраїнської науково-методичної конференції «Розвиток біологічної освіти в Україні»;

- проведення методичних семінарів для вчителів біології та екології загальноосвітніх навчальних закладів з вивчення досвіду підвищення рівня екологічної грамотності та формування екологічної культури школярів засобами навчальної екологічної стежки;
- систематичне проведення екскурсій різної тематики для різновікової аудиторії учнівської молоді;
- організація дослідницької роботи студентів на станціях навчальної екологічної стежки під час навчальних та педагогічних практик;
- організація просвітницької роботи студентів серед широких верств населення шляхом проведення екскурсій на екостежці та видання буклету «Навчальна екологічна стежка агробіологічного комплексу Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького».

ВИСНОВКИ

На сьогодні з'явилося багато нових, досить ефективних форм екологічної освіти, однією з них є екологічні стежки. Особливістю роботи на навчальній екологічній стежці є поєднання теоретичних знань з особистою участю в різноманітних практичних справах захисту й поліпшення природи, а також у пропаганді знань про її охорону. Тільки таке поєднання теоретичного пізнання і практичної діяльності формує основу освітньої компетентності учнів з біології.

Таким чином, навчальна екологічна стежка «Дивосвіт навколо нас» є дієвою формою професійної підготовки студентів до формування екологічної грамотності та культури школярів.

Як свідчить досвід нашої практичної роботи, навчальна екологічна стежка може і повинна стати осередком дидактичної та методичної роботи у ВНЗ з проблем екологічної освіти.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бойко, М. Ф. (2000). Використання екологічних стежин для екологічної освіти студентів. *Екологічна освіта і виховання: досвід і перспективи : матеріали всеукр. наук.-практ. конф.*, 181-185.
- Борейко, В. Е. (2002). *Пути и методы природоохранной пропаганды. 3-е вид., доп.* К.: Киевский экологонатуралистический центр.
- Вербицький, В. В. (2002). *Формування практичного розуму цілеспрямованого учня (з досвіду сталого розвитку позашкільної еколого-натуралістичної освіти)*. К.: Деміур.
- Захлебный, А. Н. (1986). *На экологической тропе: опыт экологического воспитания*. М.: Знание.

Концепція екологічної освіти в Україні. Затверджена рішенням Колегії МОН України, протокол № 13/6-19 від 20.12.2001 р. (2002). *Директор школи*, (16), 20-29.

Мелаш, В. Д., Вельчева, Л. Г., & Молодиченко, В. В. (2009). *Формування екологічної культури школярів: навч.-метод. посіб.* Мелітополь: Вид-во Мелітополь.

УДК 371.033(075.8)

Вельчева Л. Г., Гнатів О. В.

З ДОСВІДУ ВПРОВАДЖЕННЯ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС НАВЧАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ СТЕЖКИ «ДИВОСВІТ НАВКОЛО НАС»*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького*

У статті узагальнено досвід створення, наведена характеристика і структура навчальної екологічної стежки «Дивосвіт навколо нас», розглянуто дидактичні можливості екологічної стежки, розкрито її роль у професійній підготовці студентів та проаналізовано можливості її використання.

Ключові слова: екологічна освіта, професійна підготовка студентів, навчальна екологічна стежка.

В статье обобщен опыт создания, приведена характеристика и структура учебной экологической тропы "Дивосвіт навколо нас", рассмотрены дидактические возможности экологической тропы, раскрыта роль в профессиональной подготовке студентов и проанализированы возможности ее использования.

Ключевые слова: экологическое образование, профессиональная подготовка студентов, учебная экологическая тропа.

Velcheva L.G., Gnativ O.V.

IMPLEMENTATION OF ECOLOGICAL PATH «AROUND MIRACLE WORLD» INTO THE EDUCATIONAL PROCESS*Bogdan Chmelnytskyi Melitopol State Pedagogical University*

Experience of creation is generalized in the article, description and structure of educational ecological path of "Miracle-peace is around us", didactic possibilities of ecological path are considered, a role is exposed in professional preparation of students and possibilities of its use are analysed.

Keywords: ecological education, professional preparation of students, educational ecological path.

Тривалий час людство, зачароване успіхами науки, було «приспане» так званим науково обґрунтованим управлінням природними комплексами, але раптом виявилось, що ми недостатньо знаємо механізми функціонування біосфери, щоб розумно управляти ними. Склалось становище, коли маючи потужні засоби впливу на природу, ми ще не можемо уявити всі наслідки застосування цих засобів, не завжди бачимо ту ланцюгову реакцію, яка викликається нашим втручанням в природні процеси. І все це дає підстави говорити про низький рівень екологічної грамотності всього людства.

Перебудови, що тривають у суспільстві, пов'язані з внутрішньою революцією особистості, з переоцінкою людських цінностей і орієнтацій, переглядом усталених норм і пошуком нових цінностей. Ми сьогодні, на жаль, уже із запізненням, маємо дбати про новий, екологічний тип світогляду, що пануватиме у новому тисячолітті, думати про механізм його формування. Ось чому тема екологічної освіти є дуже актуальною в наші дні. Відповідно до "Концепції екологічної освіти в Україні" (Концепція екологічної освіти в Україні, 2002) екологічна освіта як цілісне культурологічне явище повинна спрямовуватися на формування екологічної